

## DE TENDENS TOT OVERACCENTUERING VAN HET SLACHTOFFER IN HET STRAFPROCES

### 1. De rol van het slachtoffer in het strafproces

In een tijd waar de justitie fel onder vuur ligt is men vaak geneigd het strafproces door een reeks kleine ingrepen 'op te knappen', zonder zich te bekommeren om de fundamenteën van het systeem. Herbezinning op de grondslagen van het strafproces wordt dan vaak afgedaan als een zinloos tijdverdrijf, dat alleen maar uitmondt in oeverloze discussies. Een hervorming zonder diepgang is echter een riskante onderneming, doordat het zicht op de samenhang in het systeem vertroebeld raakt. Het risico bestaat dan dat men teveel sleutelt aan bepaalde schakels in de procedure, zonder de keten elders bij te sturen. Daardoor ontstaan ongewenste neveneffecten. De vraag rijst of dergelijke kettingreactie in het *post Dutroux*-klimaat wel te vermijden is. Steeds luider klinkt de roep om een actieve rol toe te kennen aan het slachtoffer en aan slachtofferverenigingen. Deze waardenverschuiving komt tot uiting in de Wet Franchimont<sup>1</sup> waarin slachtoffers als partij bij het gerechtelijk onderzoek worden erkend, en in het wetsvoorstel Landuyt tot toekenning van een vertegenwoordigingsrecht aan slachtofferorganisaties.<sup>2</sup> Bestaat dan niet het gevaar dat de belangen van de verdachte en het belang van de maatschappij teveel op de achtergrond komen?

Wat vaak uit het oog wordt verloren is dat het slachtoffer in België in een stevige uitgangspositie komt. De strafprocedure staat niet enkel in het teken van de 'publieke vordering', het bestraffen van misdrijven, maar laat ook ruimte voor de particuliere belangen van het slachtoffer. In elk stadium van het strafproces kan het slachtoffer zijn eis tot schadevergoeding voegen bij de strafvordering, uitgeoefend door het openbaar ministerie (O.M.). Daarnaast kan de benadeelde van een misdrijf de strafvervolgning op gang brengen en een strafrechtelijke veroordeling uitlokken. Daartoe kan hij of zij een klacht met burgerlijke partijstelling neerleggen (art. 63 Sv.), waardoor de zaak in de handen komt van de onderzoeksrechter, of de zaak bij wijze van rechtstreekse dagvaarding voor het vonnisgerecht brengen (art. 182 Sv.). Het eerste middel is echter uitgesloten voor overtredingen, het tweede voor misdaden. Het strafproces is daardoor meer dan een strijdperk waarin de verdachte en de

---

1. Wet 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, *B.S.*, 2 april 1998.

2. Wetsvoorstel 11 juni 1998 tot toekenning van een vertegenwoordigingsrecht aan slachtofferorganisaties (ingediend door R. LANDUYT), *Parl. St.*, Kamer, 1997-98, nr. 1598/1.

Procureur des Konings de degens kruisen. Vaak komt het voor dat het O.M. in naam van het algemeen belang afziet van een confrontatie, maar toch de wapens moet opnemen omdat het slachtoffer daarop aanstuurt. Zo kan de burgerlijke partij steeds hoger beroep aantekenen tegen een buitenvervolginstelling door de raadkamer (art. 135 Sv.), ook al acht de procureur een strafrechtelijke vervolging niet haalbaar of wenselijk. Van de feodale 'klachtprocedure', waarbij het slachtoffer zelf als openbare aanklager optrad<sup>3</sup>, blijven nog enkele restanten over. Het grote verschil is dat het slachtoffer slechts de 'gangmaker' kan zijn van het proces. De eis tot bestraffing moet het steeds overlaten aan een officieel orgaan, het O.M., waardoor het strafproces gezuiverd wordt van pure wraakgevoelens.

Deze regeling steekt schril af tegen het Nederlandse strafproces, waarin enkel de strafvordering aan de orde komt. De 'benadeelde partij' kan zijn vordering tot schadevergoeding enkel aanhaken bij het strafgeding, mits deze vordering eenvoudig bewijsbaar is.<sup>4</sup> Het Nederlandse systeem houdt voor de verdachte garanties in tegen roekeloze en tergende vervolgingen. Hij kan slechts met strafsancities worden bedreigd op initiatief van een neutrale vertegenwoordiger van de maatschappij, de officier van justitie, die zich niet moet opwerpen als zaakwaarnemer van het slachtoffer. De keerzijde van dit systeem is dat het slachtoffer aan zijn lot wordt overgelaten wanneer het O.M. de zaak seponeert of buitengerechtelijk afhandelt. Het slachtoffer moet dan zelf bewijsmateriaal verzamelen om zijn vordering voor de civiele rechter geloofwaardig te maken, wat vooral in complexe zaken of in zaken met internationale aspecten een schier onmogelijke opgave is. Vaak is het actieterrein van het slachtoffer te krap, daar het geen dwangmaatregelen mag toepassen om aan bewijsgegevens te raken. Daarbij komt dat vele slachtoffers niet over de nodige middelen en tijd beschikken om een degelijk onderzoek te verrichten. Het is daarom goed dat het slachtoffer de strafvordering op gang kan brengen en een onderzoeksrechter kan inschakelen.<sup>5</sup>

## 2. De evolutie na de Wet Franchimont

Als enige waarborg is het opstarten van het strafproces echter ontoereikend om de belangen van het slachtoffer te beschermen. Het knelpunt in het processysteem van 1808 was dat de burgerlijke partij geen zeg had over de koers van het parket en van de onderzoeksrechter, hoewel de uitkomst van het strafproces bepalend is voor de haalbaarheid van haar vordering. Zij werd in het ongewisse gelaten over de stand van het onderzoek en kon niet opkomen tegen de weigering van de onderzoeksrechter bepaalde sporen te onderzoeken. Dergelijke situatie van afhankelijkheid kon niet langer door de beugel. Misstappen of slordigheden van de onderzoeksrechter zijn

---

3. Zie R.C. VAN CAENEGHEM, *Geschiedenis van het strafprocesrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw*, Brussel, Paleis der Academiën, 1956, 15-54.

4. G. CORSTENS, *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Arnhem, Gouda Quint, 1993, 80.

5. R. VERSTRAETEN, *De burgerlijke partij en het gerechtelijk onderzoek*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 124.

immers vaak catastrofaal voor het slachtoffer, omdat vrijspraak op strafrechtelijk vlak meteen uitmondt in de afwijzing van de civiele vordering.<sup>6</sup> Een benaderde situatie ontstaat tevens als de verjaring van de strafvordering intreedt of als de rechter de strafvordering wegens onregelmatigheden ontoelaatbaar verklaart. In deze gevallen kan het slachtoffer de zaak nog wel voor de burgerlijke rechter brengen, maar vaak hapert de bewijsvoering zodanig dat deze civiele rechtshandhaving faalt. Steeds meer stemmen gingen op om de benadeelde van het misdrijf als volwaardige partij bij het onderzoek te betrekken, juist omdat de strafprocedure voor hem vaak de enige strohalm is.

Vanuit deze visie werden in de Wet Franchimont een aantal proceswaarborgen aan het slachtoffer toegekend, zoals het recht op inzage in het dossier (art. 61<sup>ter</sup> Sv.), het recht bijkomende onderzoeksdaden te vorderen (art. 61<sup>quinquies</sup> Sv.) en de mogelijkheid om langdurige gerechtelijke onderzoeken aan de controle van de kamer van inbeschuldigingstelling (K.I.) te onderwerpen (art. 136<sup>bis</sup> Sv.). Deze opwaardering van het slachtoffer komt globaal beschouwd de kwaliteit van het onderzoek ten goede. Tussenkomen van het slachtoffer kunnen immers voor een doorbraak zorgen wanneer de onderzoeksrechter cruciale informatie over het hoofd ziet of een foute denkpiste uitdiept. Tevens verdwijnt het onbillijke verschil in behandeling tussen het slachtoffer en de aangehouden verdachte. Al te vaak kwam het voor dat het slachtoffer uit het onderzoek werd geweerd, terwijl de aangehouden verdachte maandelijks het strafdossier kan inkijken (art. 21 VHW). Dergelijke uitsluiting kwam voor vele slachtoffers als een mokerslag aan, vooral in zware strafzaken. Het gevoel een 'ongewenste partij' te zijn woog zwaar op de verwerking van het leed en riep soms wraakgevoelens op tegenover de verdachte, die in hun ogen in een luxepositie verkeerde. Verwonderlijk is het niet dat talloze slachtoffers hun vertrouwen in het gerecht verloren.

Hoewel het slachtoffer daarin op het voortoneel komt, wordt in de rangen van de 'witte beweging' eerder koel gereageerd op de Wet Franchimont. Oorzaak van deze wrevel is dat de lat niet voor alle partijen gelijk ligt. De aangehouden verdachte behoudt immers de mogelijkheid om maandelijks het volledige strafdossier in te kijken, terwijl het slachtoffer eerst een aantal barrières moet overwinnen, zoals de weigeringsgronden van art. 61<sup>ter</sup> Sv. Vandaar dat ervoor gepleit wordt om een automatisch recht op inzage toe te kennen aan iedereen die zich als burgerlijke partij aandient.<sup>7</sup> Dergelijke versoepeling vormt echter een hinderpaal voor de waarheidsvinding. Het gevaar bestaat immers dat daders of leden van een criminele organisatie zich als slachtoffer vermommen om 'in te breken' in een strafrechtelijk onderzoek en om zand te strooien in de ogen van het gerecht. Vooral in het beginstadium van het vooronderzoek zou een dergelijk 'vals slachtoffer' veel schade kunnen aanrichten. De onderzoeksrechter moet daarom de bevoegdheid hebben om het kaf van het koren te scheiden. Deze selectie is mogelijk doordat de onderzoeksrechter

---

6. C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 1994, 525.

7. Amendement nr. 28 op het Wetsontwerp Franchimont (ingediend door F. ERDMAN), *Parl. St.*, Senaat, 1997-98, nr. 704/4, 234.

zich op de *noodwendigheden van het onderzoek* of op de ontvankelijkheid van de burgerlijke partijstelling mag beroepen om het strafdossier af te schermen van oneigenlijke slachtoffers (art. 61ter Sv.). De vraag is echter of deze weigeringsgronden niet te ruim geformuleerd zijn, zodat er van het inzagerecht maar weinig overblijft. Vooral de ‘noodwendigheden van het onderzoek’ kan een handige passe-partout zijn voor een weigering. Feit is echter dat het slachtoffer kunnen opkomen tegen willekeur van de onderzoeksrechter door diens stilzitten of weigering aan te vechten bij de Kamer van Inbeschuldigingstelling (art. 61ter). Weigering inzage in het dossier toe te staan moet overigens gemotiveerd worden, zodat de Kamer van Inbeschuldigingstelling een externe controle kan uitoefenen. Deze waarborgen sporen de onderzoeksrechter wellicht aan tot een evenwichtige belangenafweging. Voorwaarde is wel dat de Kamer van Inbeschuldigingstelling over de nodige tijd en middelen beschikt om haar controlerende rol waar te maken.

Verder heeft de onderzoeksrechter de mogelijkheid om inzage aan de burgerlijke partij te weigeren wanneer er *gevaar dreigt voor personen of voor een aantasting van hun privacy* (art. 61ter). Dergelijke weigeringsgrond is nodig om een sereen optreden van het gerecht te waarborgen. Het gaat immers slechts om een voorbereidend onderzoek, waarin harde aanwijzingen van schuld meestal nog ontbreken. Een automatisch inzagerecht houdt dan het gevaar in dat slachtoffers op grond van vage vermoedens personen gaan brandmerken als schuldigen. Bovendien bestaat het risico dat slachtoffers in de huid kruipen van een privé-detective en nauwlettend de handel en wandel nagaan van mogelijke verdachten. Voor de leefbaarheid van de samenleving is dit allicht geen gunstige ontwikkeling. De weigeringsgrond ‘gevaar voor derden’ ligt voor sommigen echter niet voor de hand.

Slachtoffers die hun inzagerecht misbruiken om de reputatie van derden te schaden riskeren voortaan immers één jaar gevangenisstraf en zware boetes (art. 460ter Sw.). Deze bedreiging zou sterk genoeg zijn om ontsporingen te vermijden. De zwakte van deze redenering is evenwel dat het ‘bekladden’ van personen door de burgerlijke partij niet steeds is na te gaan. Zo is het erg moeilijk uit te maken uit welke bron journalisten sensationele informatie hebben geput. De onderzoeksrechter dient daarom de informatiestroom naar de burgerlijke partij te kunnen afsnijden wanneer hij onraad vermoedt. Een ander twistpunt is dat de onderzoeksrechter geen inzage in het dossier mag weigeren aan de aangehouden verdachte, ook al dreigt gevaar voor derden. Dit verschil in behandeling kan men echter moeilijk als discriminatie bestempelen, omdat daarvoor een objectieve grondslag bestaat: voor de aangehouden verdachte is de informatie immers essentieel om de legaliteit en opportuniteit van zijn vrijheidsberoving te kunnen betwisten.

Meer omstreden is de mogelijkheid van de onderzoeksrechter om inzage te weigeren als de burgerlijke partij geen *rechtmatige beweegredenen* kan aanvoeren. De vraag rijst of de onderzoeksrechter wel in staat is de motieven van het slachtoffer na te gaan, temeer daar het verzoekschrift voor inzage niet gemotiveerd moet zijn. De vrees bestaat dat de onderzoeksrechter deze subjectief getinte voorwaarde kan uitspelen om stelselmatig inzage in het dossier te ontzeggen. Frappant is alleszins dat ‘beweegredenen’ geen weigeringsgrond zijn voor niet-aangehouden verdachten,

hoewel ook zij niet steeds legitieme doeleinden nastreven bij het bekomen van informatie.

Deze weigeringsgronden maken echter niet het enige verschil uit met de positie van de aangehouden verdachte. Opmerkelijk is tevens dat de burgerlijke partij slechts *om de drie maanden* een verzoek tot inzage mag formuleren (art. 61*ter* Sv.), terwijl de aangehouden verdachte zich maandelijks in het dossier kan verdiepen, zonder daartoe enig initiatief te moeten nemen. Dergelijk 'moratorium' van drie maanden is verantwoord in het belang van het onderzoek. Zonder een rem op het inzagerecht dreigt de onderzoeksrechter bestookt te worden met verzoekschriften, waardoor hij zich nog nauwelijks op het onderzoek kan concentreren. Ook de Kamer van Inbeschuldigingstelling zou wel eens vleugellam kunnen raken als het slachtoffer te pas en te onpas inzage wil bekomen. Of dit verschil in behandeling discriminatoir is valt opnieuw te betwijfelen, omdat het inzagerecht van de aangehouden verdachte niet enkel dient om de kwaliteit van het onderzoek te controleren.

Ten slotte beschikt de burgerlijke partij slechts over een *gedeeltelijk inzagerecht*. De onderzoeksrechter dient de stukken achter te houden die geen grondslag vormen voor de burgerlijke vordering (art. 61*ter*). Deze beperking sluit mooi aan op het principe dat de burgerlijke partijstelling niet dient om de taak van het O.M. over te nemen, maar slechts om schade te vergoeden. Welke andere feiten de verdachte op zijn kerfstok heeft gaat het slachtoffer niet aan, zoniet bestaat er een groter risico dat informatie in een te vroeg onderzoeksstadium uitlekt naar de pers en de reputatie van onschuldigen door het slijk wordt gehaald. Daarbij komt dat de onderzoeksrechter het inzagerecht verder kan inperken door cruciale stukken verborgen te houden. Deze filtering van bewijsstukken vindt weinig steun in de witte beweging. Nochtans valt te betwijfelen of een formule 'alles of niets' de positie van het slachtoffer ten goede komt. Zonder de mogelijkheid tot gedeeltelijke inzage is de onderzoeksrechter wellicht minder geneigd het slachtoffer bij het onderzoek te betrekken. Tevens komen de belangen van het slachtoffer niet steeds in het gedrang door een gedeeltelijke inzage in het dossier, omdat die beperking slechts tijdelijk is. Op het einde van het gerechtelijk onderzoek heeft het slachtoffer immers steeds de mogelijkheid om alle stukken in te kijken (art. 127 Sv.). Ook kan het in dit eindstadium eventuele lacunes in het onderzoek voor de raadkamer opwerpen. Onderzoekersrechters die gedeeltelijke inzage toestaan maken het zich echter niet makkelijk. Zij moeten immers voor zichzelf een gedetailleerde lijst opstellen van de stukken die geheim moeten blijven en hun beschikkingen bijkomend motiveren. De vrees bestaat dan ook dat onderzoekersrechters met een zware werklast eerder inzage in het dossier zullen afwijzen dan het dossier op te splitsen in een open en gesloten deel.

### **3. De strafvordering op drift**

De omschakeling van het slachtoffer van buitenstaander tot volwaardige procespartij brengt onmiskenbaar een revolutionaire trendbreuk teweeg. Waar het eindpunt van deze evolutie ligt is echter moeilijk uit te maken. Steeds meer maakt de gedachte

opgeld om verdachten en slachtoffers op eenzelfde lijn te zetten. Zo stelde F. ERDMAN voor de weigeringsgronden van artikel 61*ter* Sv. op te heffen en ook aan de burgerlijke partij een onbeperkt inzagerecht toe te kennen.<sup>8</sup> Het strafproces wordt daardoor steeds meer een zaak van partijen. Dergelijke 'civilisering' van de strafrechtspleging is echter riskant, omdat de belangen van de partijen vaak met elkaar botsen. Waar het voor het slachtoffer op aankomt is de zaak kost wat kost te winnen en schadevergoeding te bekomen. Het openbaar ministerie mag daarentegen niet gebrand zijn op een veroordeling. Als vertegenwoordiger van de maatschappij staat het in voor een correcte toepassing van de strafwet. Dit veronderstelt de bereidheid om ook actief te zoeken naar gegevens in het voordeel van de verdachte.<sup>9</sup> Tevens kan het O.M. in aanvaring komen met het slachtoffer doordat het in het algemeen belang vaak moet afzien van vervolging. Overigens bemerkt men dat in grootscheepse zaken slachtoffers vaak onderling van mening verschillen over de te volgen strategie. Het gevaar bestaat dan dat de onderzoeksrechter teveel energie moet besteden aan conflictbeheersing en er niet in slaagt de opsporing tot een goed einde te brengen. De belangen van het slachtoffer mogen daarom niet te zwaar doorwegen in het strafproces. Een mooi evenwicht komt tot stand wanneer het slachtoffer niet de rol speelt van openbare aanklager, maar slechts tussenkomt om het dossier 'panklaar' te maken voor de afhandeling van burgerlijke belangen.

De vraag rijst evenwel of het slachtoffer ingevolge de Wet Franchimont niet teveel greep krijgt op het strafproces. Zodra het slachtoffer de zaak bij de onderzoeksrechter aanhangig maakt, verliest het O.M. immers de mogelijkheid om de opportuniteit van de strafvordering te beoordelen. Het gerechtelijk onderzoek kan slechts worden afgesloten door een beschikking van de raadkamer, die enkel mag nagaan of het gerechtelijk onderzoek voldoende schuldaanwijzingen oplevert. Voor het O.M. is het dan ook uitgesloten een coherent vervolgingsbeleid te voeren, daar uiteindelijk het slachtoffer bepaalt of zaken strafrechtelijk moeten worden afgehandeld. Hierdoor dreigen de strafgerechten overspoeld te worden met zaken die vanuit maatschappelijk oogpunt weinig relevant zijn, wat ten koste gaat van een efficiënte bestrijding van georganiseerde criminaliteit. Autonomie van het slachtoffer doet ook afbreuk aan het gelijkheidsbeginsel. Verdachten die in aanmerking komen voor buitengerechtelijke afhandeling (transactie of bemiddeling) kunnen slechts aan vervolging ontkomen als het slachtoffer daarmee instemt en bereid is zich tot de civiele rechter te wenden. Deze situatie gaat erg ver, doordat buitengerechtelijke afhandeling van strafzaken de positie van het slachtoffer niet verzwakt. Tegen verdachten die instemmen met een transactie of bemiddeling bestaat immers een onweerlegbaar vermoeden van fout (art. 216*bis* en *ter* Sv.), waardoor het slachtoffer zonder veel problemen schadevergoeding kan bekomen bij de burgerlijke rechter. De nieuwe regeling behoeft daarom verfijning. Ook na de afsluiting van het gerech-

---

8. Amendement nr. 28 op het Wetsontwerp Franchimont, *Parl. St.*, Senaat, 1997-98, nr. 704/4, 234. Zie tevens amendement nr. 104 van M. DESMEDT, *Parl. St.*, Senaat, nr. 704/2, 51.

9. G. KNIGGE, 'De strafvordering in het geding', in *Herbezinning op (de grondslagen van) het strafproces*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1994, 55.

telijk onderzoek zou het O.M. de opportuniteit van de strafvordering moeten kunnen toetsen, zodat het slachtoffer het vervolgingsbeleid niet meer kan doorkruisen.<sup>10</sup> Deze versoepeling betekent voor het slachtoffer geen onoverkomelijke hindernis, omdat het de resultaten van het gerechtelijk onderzoek nog steeds kan gebruiken om zijn vordering voor de civiele rechter te ondersteunen.<sup>11</sup>

Verder kan men zich afvragen of de regeling van het hoger beroep het gerechtelijk onderzoek niet teveel verzwaart. De burgerlijke partij kan immers om de drie maanden hoger beroep aantekenen tegen *elke weigering* van de onderzoeksrechter, ook al krijgt zij kennis van de meeste bewijsstukken. In omvangrijke zaken bestaat dan het gevaar dat de onderzoeksrechter praktisch niet meer in staat is zijn dossier te 'beheren' en snel vooruitgang te boeken. Zou de Kamer van Inbeschuldigingstelling daarom niet de bevoegdheid moeten verwerven om dilatoire rechtsmiddelen te sanctioneren?

Tegen de regeling van het inzagerecht kunnen ook andere kritieken worden ingebracht. Een heikel punt is dat de status van procespartij slechts toekomt aan slachtoffers die een klacht met burgerlijke partijstelling hebben neergelegd. Tijdens het opsporingsonderzoek blijft het strafdossier voor het slachtoffer gesloten, terwijl in ruim 90% van alle zaken enkel deze onderzoeksvorm wordt toegepast. Vele slachtoffers zullen er dan allicht voor kiezen het onderzoek onmiddellijk toe te vertrouwen aan de onderzoeksrechter. Hierdoor dreigt deze magistraat overstelpt te worden met allerlei zaken die niet vooraf op hun degelijkheid zijn getoetst. Het gevolg is dan dat de onderzoeksrechter zich moet terugplooiën op zijn taak als rechter, en niet meer in staat is zich in complexe zaken als leider van het onderzoek te profileren. Om dergelijke ontsporing te vermijden past het de kloof tussen het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek te dempen. Slachtoffers zouden ook het opsporingsonderzoek moeten kunnen openbreken. Probleem is echter dat het opsporingsonderzoek meestal de eerste schakel is van de procedure, waarin pas na enige tijd duidelijkheid bestaat over de hoedanigheid van verdachte en slachtoffer. 'Vervroeging' van het inzagerecht naar deze terreinverkennde fase zou dan een efficiënte opsporing kunnen verhinderen. De burgerlijke partij zou daarom minstens op het einde van het opsporingsonderzoek de bewijsstukken moeten kunnen inkijken. Hierdoor vermindert de kans dat slachtoffers een beroep doen op de onderzoeksrechter alleen maar om het strafdossier in te kijken.

Meer openheid in het opsporingsonderzoek is ook nodig om de positie van *alle* slachtoffers te versterken. Slachtoffers die niet op de hoogte zijn van een strafrechtelijke vervolging zullen pas het strafdossier kunnen inkijken nadat de zaak voor het vonnisgerecht is gebracht of nadat het O.M. het opsporingsonderzoek op een andere manier heeft afgerond (sepot, transactie of bemiddeling). Die categorie is voor de kwaliteit van het onderzoek bijgevolg volledig aangewezen op de inzet van het

---

10. Dit voorstel is verder uitgewerkt in B. DE SMET, *De hervorming van het strafrechtelijk vooronderzoek in België*, Antwerpen, Intersentia, 1996, 406.

11. P. LEMMENS, 'De actiemogelijkheden van diegene die beweert door een misdrijf benadeeld te zijn', *R.W.*, 1982-83, 936.

parket, terwijl andere slachtoffers het onderzoek tijdig kunnen bijsturen. Deze ongelijkheid werd grotendeels weggeschaafd door het nieuwe statuut van *benadeelde persoon*, een hoedanigheid die automatisch toekomt aan elke persoon die verklaart slachtoffer te zijn van een misdrijf (art. 5 V.T.Sv.). De Procureur des Konings dient dan deze persoon op de hoogte te brengen van zijn beslissing de zaak te seponeren, een gerechtelijk onderzoek in te stellen of de zaak voor het onderzoeks- of vonnisgerecht te brengen. Irrelevant daarbij is de vraag of de benadeelde persoon een rechtmatig belang kan doen gelden.

Een ander nadeel is dat de onderzoeksrechter niet zelf de ontvankelijkheid van de burgerlijke vordering mag beoordelen. Deze bevoegdheid is enkel toebedeeld aan de vonnisrechter.<sup>12</sup> Wel mag de onderzoeksrechter inzage in het dossier weigeren als de burgerlijke partijstelling niet ontvankelijk *lijkt* (art. 61 *ter* Sv.). Hierdoor krijgt de onderzoeksrechter af te rekenen met een reeks 'oneigenlijke' strafdossiers die hij niet zelf mag afsluiten. Zo is het mogelijk dat iemand zich de hoedanigheid van burgerlijke partij aanmeet om de reputatie van een tegenstrever te besmeuren. Bekende illustraties daarvan zijn echtscheidingszaken waarin een echtgenoot de tegenpartij lasterlijk beschuldigt van incest of mishandeling. Verder komt het vaak voor dat een schuldenaar, inspeland op de regel 'le criminel tient le civil en état', een gerechtelijk onderzoek opstart tegen zijn schuldeiser om uitstel van betaling te bekomen.<sup>13</sup> Ook deze situatie verhindert de onderzoeksrechter zich te concentreren op de belangrijke en 'echte' strafzaken. Zou de onderzoeksrechter daarom niet bevoegd moeten zijn om zijn onderzoek te stoppen in geval de burgerlijke vordering manifest onontvankelijk is en het O.M. afziet van vervolging?

#### 4. De rol van witte comités en slachtofferverenigingen

Hoe sterk het tij keert in het voordeel van het slachtoffer blijkt vooral uit het wetsvoorstel van de senatoren VANDENBERGHE en BOURGEOIS tot invoering van een vorderingsrecht voor slachtofferverenigingen.<sup>14</sup> Geïnspireerd door het vorderingsrecht van het Centrum voor Racismebestrijding, stelden zij voor ruime actiemogelijkheden toe te kennen aan publieke en private instellingen die opkomen voor slachtoffers van misdrijven. Hiermee werd de deur op een kier gezet voor een actieve rol van witte comités in het strafproces. Het voorstel kon op steun rekenen in de Senaat, maar werd uiteindelijk weggestemd in de Kamer. Terecht vreesde men dat het strafproces teveel zou worden overschaduwd door particuliere belangen, temeer daar de slachtofferverenigingen in eigen naam zouden kunnen handelen.

Een eerste argument tegen zo'n vorderingsrecht is dat het algemeen belang reeds wordt gewaarborgd door een rechterlijk orgaan, het openbaar ministerie. Wanneer ook een particuliere organisatie zich opwerpt als vertegenwoordiger van de maat-

12. R. DECLERCQ, *Beginselen van strafrechtspleging*, Antwerpen, Kluwer, 1994, 610-613.

13. R. MERLE en A. VITU, *Traité de droit criminel*, Parijs, Cujas, 1988, II, 376.

14. Amendement nr. 49 op het Wetsontwerp Franchimont, *Parl. St.*, Senaat, 1997-98, nr. 704/4, 361.

schappij, raakt het strafproces vaak verlamd door interne conflicten. Zo is het mogelijk dat een slachtoffervereniging zich kant tegen een beleidspot en de strafvordering op gang brengt door rechtstreekse dagvaarding. Vervolging van misdrijven komt dan uiteindelijk in handen van particulieren, zoals witte comités, wat nefast is voor de kwaliteit van het strafrechtstelsel. Slachtofferverenigingen zullen immers per definitie de kant kiezen van personen die (al dan niet terecht) beweren slachtoffer te zijn van een misdrijf. Zij zijn dan vaak geneigd informatie in het voordeel van de verdachte buiten beschouwing te laten, wat aanleiding kan geven tot lichtzinnige vervolgingen. Overigens rijst de vraag of een vorderingsrecht van slachtofferverenigingen wel nodig is als wapen tegen een laks optreden van het parket. In geval het O.M. weinig actie onderneemt kan de Minister van Justitie nog steeds de vervolging bevelen (art. 274 Sv.). Daarnaast kan ook het individuele slachtoffer de strafvordering op gang brengen, hetzij door rechtstreekse dagvaarding, hetzij door klacht met burgerlijke partijstelling. In burgerlijke zaken is het daarentegen wel verantwoord een ruime armslag te geven aan verenigingen die een algemeen belang behartigen. Hierbij kan men verwijzen naar de mogelijkheid van bepaalde verenigingen om voor de burgerlijke rechter herstel te eisen van schade aan het leefmilieu.<sup>15</sup> In deze zaken kan het O.M. immers niet als partij optreden en ontbreekt meestal een duidelijk aanwijsbaar slachtoffer, zodat deze *actie popularis* een noodzakelijk middel is tot rechtshandhaving. Het gaat echter niet op dit civiele vorderingsrecht in te brengen in het strafproces, waar de inbreng van de overheid veel ruimer is.

Een collectief vorderingsrecht leidt bovendien tot allerlei excessen, zeker wanneer deze waarborg gekoppeld is aan de inzage in het strafdossier. Allerlei privé-verenigingen, zoals witte comités, zouden zich dan kunnen mengen in een gerechtelijk onderzoek tegen *vermoedelijke* daders van misdrijven. Het risico bestaat dan dat informatie uit het strafdossier wordt gebruikt om bepaalde personen te brandmerken. Het enkele feit dat een slachtoffervereniging een vordering inleidt is in de huidige gemediatiseerde samenleving vaak reeds rampzalig voor de reputatie van de verdachte. Of een buitenvervolginstelling of een vrijspraak de schade kan herstellen, valt vaak te betwijfelen. Overigens kan men zich afvragen of de belangen van de verdachte nog voldoende in het proces aan bod komen. Op de terechtzitting moet de verdachte het immers opnemen tegen de Procureur des Konings, de burgerlijke partij en een slachtoffervereniging. Dergelijke coalitie van tegenstrevers kan zo overweldigend zijn dat er weinig ruimte is voor een objectieve waarheidsvinding.

Ten slotte moet men zich hoeden voor misbruik van een collectief vorderingsrecht. Privé-verenigingen stellen vaak weinig eisen aan het lidmaatschap en staan doorgaans open voor iedereen die zich om hun belangen wil scharen. Deze openheid zou wel eens kunnen leiden tot een rampscenario, waarin een misdadiger zich aansluit bij een wit comité. Voor deze persoon zou de *actio popularis* immers een

---

15. Wet 12 januari 1993 betreffende een vorderingsrecht inzake bescherming van het leefmilieu, *B.S.*, 19 februari 1993. Zie A. CARETTE, 'Wet betreffende een vorderingsrecht inzake bescherming van het leefmilieu', *R.W.*, 1992-93, 1392-1400.

geschikt middel zijn om de activiteiten van de politie op de voet te volgen en om het gerecht op een dwaalspoor te brengen. Om misstappen te vermijden past het daarom het vervolgen van misdrijven exclusief toe te vertrouwen aan het O.M.

Toch hoeft deze uitsluiting van privé-verenigingen in het strafproces niet te betekenen dat slachtoffers op eigen benen moeten staan. Voor sommige slachtoffers is het materieel of emotioneel erg moeilijk hun belangen te doen gelden. Om de stap naar het gerecht te zetten hebben zij vaak behoefte aan de steun van een slachtoffervereniging, die hen vertegenwoordigt bij bepaalde rechtshandelingen. Deze gedachte ligt aan de basis van het Wetsvoorstel Landuyt om aan slachtofferverenigingen de mogelijkheid te bieden om namens het slachtoffer de vervolging op gang te brengen.<sup>16</sup> Hierdoor worden een aantal gevaren omzeild die verbonden zijn aan een *actio popularis*. Om het slachtoffer behoorlijk te vertegenwoordigen dient de vereniging het dossier te kunnen inkijken. Dergelijke waarborg is evenwel de achilleshiel van de voorgestelde regeling, omdat steeds het risico bestaat dat de slachtoffervereniging van haar inzagerecht gebruik maakt om in de media te komen en om verdachten aan de schandpaal te nagelen. Bij het toekennen van inzagerecht dient de onderzoeksrechter dan uiterst omzichtig en scherpzinnig te werk te gaan.

Zoals steeds in het strafprocesrecht komt het erop aan de weegschaal juist te hanteren. Slachtoffers moeten hun stem kunnen laten horen in het strafproces om hun belangen te doen gelden, maar mogen niet de boventoon voeren. Teveel inmening van slachtoffers (of van slachtofferverenigingen) gaat uiteindelijk ten koste van een efficiënte en objectieve rechtshandhaving.

Bart DE SMET  
Postdoctoraal onderzoeker F.W.O.  
Universiteit Antwerpen (U.I.A.)  
juli 1998

---

16. Wetsvoorstel tot toekenning van een vertegenwoordigingsrecht aan slachtofferorganisaties, *o.c.*, 1598/1.